Роман Чорний

РОЗВИТОК ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ РИНКОВИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Однією з глобальних проблем суспільного розвитку є забезпечення потреб населення в продуктах харчування, задоволення яких за науково обґрунтованими фізіологічними нормами забезпечує відтворення його життєдіяльності, активну його участь в економічному і соціальному розвитку суспільства. Особливу роль у вирішенні продовольчої проблеми в тій чи іншій країні відіграє харчова промисловість, яка є не тільки завершальною ланкою виробництва кінцевих продовольчих товарів, але й організатором та інтегратором ефективного функціонування продовольчого комплексу кожної країни. Забезпечення сталого, ефективного, збалансованого і пропорційного розвитку харчової промисловості є одним з головних завдань державної економічної політики, реалізація якого виступає основною умовою не тільки задоволення потреб внутрішнього ринку в продовольчих товарах, але й за наявності відповідних можливостей — формування потужного їх експортного потенціалу. Зазначене визначає актуальність, теоретичну і практичну значущість наукових досліджень економічних, соціальних, екологічних, науково-технологічних проблем розвитку харчової промисловості, їх системного вивчення та

узагальнення, розробки рекомендацій і пропозицій щодо їх вирішення. Слід зазначити, що науковими дослідженнями економічних проблем розвитку і територіальної організації харчової промисловості присвячені наукові праці відомих учених В.І.Бойка, П.П.Борщевського, О.Б.Бутніка-Сіверського, АФ.Гончара, В.ДТончарова, Д.В.Гака, В.І.Грушка, Б.М.Данилишина, М.І.Долішнього, С.І.Дорогунцова, С.Л.Дусановського, АО.Заїнчковського, Й.О.Ладижанського, Ю.П.Лебединського, І.І.Лукінова, Л.О.Мармуль, О.М.Онищенка, АВ.Опацького, М.М.Паламарчука, П.П.Руснака, П.Т.Саблука, В.Ф.Семенова, І.О.Сингаївського, О.М.Сингаївського, Г.М.Сінгура, В.Д.Слюсаря, Л.Г.Чернюк, Пили В.І. та ін. В наукових дослідженнях цих учених вивчалися та узагальнювалися різні проблеми й аспекти розвитку харчової промисловості в різні історичні періоди, пропонувалися рекомендації і шляхи вирішення тих чи інших економічних проблем забезпечення ефективного функціонування цієї провідної галузі народногосподарського комплексу. У фундаментальній науковій праці А.В.Опацького "Размещение пищевой промышленности СССР"(1958), яка, на наш погляд, і досі залишається одним з найбільш значущих монографічних доробків з цієї проблеми, досліджені та узагальнені проблеми розвитку і розміщення харчової промисловості в дореволюційній Росії та колишньому СРСР за період до 1955 року. В цій дисертації узагальнені теоретико-методологічні та методичні підходи щодо розвитку й територіальної організації харчової промисловості у зазначений відрізок часу. У колективній монографії, яка підготовлена і видана за редакцією чл.-кор. АН Української РСР Я.Г.Фейгіна "Особенности и факторы размещения отраслей народного хозяйства" (1960) Л.В.Опацький вивчив та узагальнив для зазначеного історичного періоду особливості і фактори розвитку і розміщення харчової промисловості. У колективній монографії "Промышленность в хозяйственном комплексе экономических районов СССР" (1964) він визначив умови розвитку, місце, роль і значення харчової промисловості в народному господарстві колишнього СРСР та господарських комплексах його економічних районів. У монографіях, підготованих за участю та під керівництвом академіка НАН України М.М.Паламарчука "Территориальная организация агропромышленньгх комплексов" (1985), "Агропромышленные комплекси: географические аспекты" (1988) вивчені та узагальнені економіко-географічні аспекти розвитку харчової промисловості в структурі провідних продуктових підсистем агропромислових комплексів в 1960-1980 рр. В колективній монографії, виданій за редакцією Ю.П.Лебединського "Территориальные особенности размещения пищевой промышленности Украинской ССР" (1982) розглядалися теоретичні питання територіальної організації галузей харчової промисловості і формування продовольчого комплексу країни, досліджувалися особливості і фактори їх розміщення, оцінювалась ефективність їх функціонування та обґрунтовувались основні напрями їх перспективного розвитку. У монографії Ю.П.Лебединського і Л.А.Ганечко "Продовольственный комплекс Украинской ССР" (1986) вивчалися та узагальнювалися теоретичні і практичні питання пропорційного, збалансованого розвитку продовольчого комплексу, удосконалення його галузевої і територіальної структури, оптимізації міжгалузевих зв'язків, раціонального використання сировинних ресурсів, розвитку інфраструктури. В монографіях, виданих за участю та редакцією академіка УААН П.П.Борщевського досліджуються проблеми ефективності та інтенсифікації розвитку й розміщення харчової промисловості України та її окремих галузей у 1960-1990-х роках, формування господарського механізму функціонування та посилення інтегруючої функції цієї галузі в розвитку агропромислового комплексу України. Зокрема в монографії "Интенсификация производства промышленности" розглядаються теоретико-методологічні, методичні та практичні питання підвищення рівня інтенсифікації розвитку харчової промисловості в 1960-1980 роки. У монографії П.П.Борщевського, Л.Г.Чернюк, О.Б.Шмаглій "Підвищення ефективності розвитку і розміщення харчової промисловості" (1994) досліджуються теоретико-методологічні та методичні питання ефективності розвитку й розміщення цієї галузі в країні, формування ринкового механізму господарювання, створення оптимальної структури виробництва харчових продуктів у різних регіонах, прискорення розвитку виробничої інфраструктури, виявлення резервів збільшення виробництва продуктів харчування. В колективній монографії П.П.Борщевського, В.О.Ушкаренка, Л.Г.Чернюк, Л.О.Мармуль "Регіональні агропромислові комплекси України" (1996) досліджені та розкриті теоретико-методологічні і методичні основи формування і розвитку регіональних агропромислових комплексів у ринкових умовах господарювання, в тому числі харчової промисловості як провідної їх складової. Проблеми розвитку харчової промисловості України досліджувались у докторських дисертаційних роботах, які були присвячені різноманітним аспектам економіки цієї важливої галузі народного господарства, зокрема в дисертаціях О.Б.Бутніка-Сіверського, А.Ф.Гончара, І.О.Сингаївського, О.І.Стефанюка, Л.Г.Чернюк.У дисертації А.Ф.Гончара "Организационно-технические й экономические факторы повышения эффективности в пищевой промышленности" (на

материалах Украинской ССР) (1990) досліджувались концептуальні засади оцінки науково-технічного прогресу в харчовій промисловості, впровадження повного господарського розрахунку і самофінансування підприємств, основні напрями удосконалення організації та підвищення ефективності живої й уречевленої праці у галузі. В дисертації Л.Г.Чернюк "Региональные проблеми развития пищевой промишленности Украины" (1992) досліджувались динаміка, темпи і пропорції виробництва і споживання основних видів продуктів харчування за 1980-1990 рр., тенденції і закономірності розвитку основних продуктових підкомплексів, територіально-галузеві проблеми ресурсозбереження, виробничої інфраструктури, удосконалення територіальної організації і підвищення ефективності функціонування цієї провідної галузі агропромислового комплексу. У дисертації О.І.Стефанюка "Производительность труда в пищевой промишленности и пуги ее повышения в условиях развития аграрно-промышленной интеграции и рыночных отношений" (1993) досліджувались теоретичні та практичні проблеми виміру, оцінки й підвищення продуктивності праці в харчовій промисловості, тенденції і закономірності змін в динаміці цього критеріального показника розвитку харчової промисловості в умовах посилення аграрно-промислової інтеграції .В дисертації О.Б.Бутніка-Сіверського "Формування ринкового механізму господарювання на підприємствах харчової і переробної промисловості України" (1996) досліджувалися проблеми теорії і практики формування ринкових відносин на підприємствах харчової промисловості, зокрема методології процесу акціонування підприємств, моделювання факторних систем ,персоніфікації і розпаювання колективної форми власності, орендна форма господарювання, міжгосподарська кооперація. Головною метою дисертаційного дослідження є всебічне узагальнення теоретико-методологічних, методичних та практичних проблем розвитку харчової промисловості в Тернопільській області в умовах формування розвинених ринкових відносин, розробка рекомендацій і пропозицій щодо їх вирішення з урахуванням наявного вітчизняного й зарубіжного досвіду і формування на цій основі науково обґрунтованої парадигми розвитку галузі в ринкових умовах господарювання. Для досягнення визначеної мети наукового дослідження автор ставив перед собою вирішення наступних основних завдань: узагальнення і обґрунтування теоретико-методологічних засад розвитку харчової промисловості як провідної виробничої структури народногосподарського комплексу, визначення її ролі і значення в економічному і соціальному розвитку суспільства; визначення та узагальнення методологічних засад оцінки ефективності розвитку харчової промисловості — її суті, змісту, класифікації видів, методичних підходів її кількісного та якісного виміру; вивчення та узагальнення особливостей, тенденцій і закономірностей розвитку харчової промисловості та її регіонів в період формування ринкових відносин, попиту і пропозиції її продукції, сировинної ресурсної та матеріально-технічної баз, структурно-динамічних та регіональних змін в її розвитку; оцінки та узагальнення світовимірних особливостей, тенденцій та закономірностей розвитку харчової промисловості в Україні та її регіонах, у світовому територіальному поділі праці, у тому числі у країнах Співдружності Незалежних Держав; вивчення загальної та регіональної ефективності функціонування харчової промисловості, визначення основних напрямів і шляхів її підвищення в Україні та її регіонах на основі розробки і впровадження інноваційної моделі функціонування галузі й формування ринкового організаційно-економічного механізму управління нею; обґрунтування висновків, рекомендацій і пропозицій щодо забезпечення раціонального використання природного ресурсного потенціалу України та її регіонів у створенні сучасної розвиненої харчової промисловості. У роботі розкриті сутність, зміст розвитку та ефективності функціонування харчової промисловості як провідної структуроформуючої ланки народного господарства країн з перехідною економікою, визначені її місце, роль і значення в економічному і соціальному розвитку суспільства; запропоновані та обґрунтовані методологічні засади визначення загального і регіонального кількісного та якісного виміру розвитку харчової промисловості в ринкових умовах господарювання, систематизовані і пропоновані його критерії і показники; розкриті сутність, зміст і класифікація видів ефективності розвитку харчової промисловості в ринковій економіці, узагальнені та запропоновані критерії і показники оцінки загальної та регіональної ефективності розвитку галузі; класифіковані і обґрунтовані основні соціально-економічні, екологічні та науково-технологічні проблеми ринкового розвитку галузі, запропоновані основні напрями та шляхи їх розв'язання для формування розвиненого внутрішнього ринку продовольчих товарів за рахунок вітчизняних джерел їх виробництва, створення розвинутих сировинної та матеріально-технічної бази галузі; оцінені світовимірні аспекти рівня і ефективності розвитку харчової промисловості України та її реґіону на сучасному етапі, визначені її місце, роль і значення у світовому територіальному розподілі праці з виробництва продовольства, у тому числі на теренах СНД, її участі в світовому продовольчому ринку світу й СНД, пропоновані основні напрями та обґрунтовані шляхи поглиблення

зовнішньоекономічних зв'язків харчової промисловості України; запропонована інноваційна модель розвитку харчової промисловості країни, що визначає основні напрями створення розвиненої наукової та матеріально-технічної бази галузі, фінансові джерела її формування, напрямки і шляхи прискорення науково-технологічного прогресу в галузі як вирішального фактора ефективності її розвитку, а також система організаційно-економічних важелів реалізації такої моделі; подані рекомендації та пропозиції щодо формування ефективного ринкового організаційно-економічного механізму управління розвитком харчової промисловості, зокрема удосконалення прогнозування, програмування, планування та стимулювання розвитку галузі, створення розвиненого внутрішнього ринку її продукції та потужного конкурентоспроможного експортного потенціалу харчових продуктів; здійснений збір, систематизація і узагальнення значного масиву економіко-статистичної інформації, яка всебічно відображає загальнодержавний і регіональний розвиток харчової промисловості України, ефективність її функціонування в ринкових умовах господарювання та її участь у світовому територіальному поділі праці з виробництва продовольства і в продовольчих світогосподарських відносинах. Зазначені основні наукові положення, висновки і пропозиції за своєю сукупністю являють собою спробу розв'язання важливої наукової проблеми формування ринкової моделі ефективного розвитку харчової промисловості в країні з перехідною економікою. Результати дисертаційного дослідження апробовані в доповідях та повідомленнях його автора на міжнародних, національних та регіональних наукових і науково-практичних конференціях і семінарах .Дисертація містить результати наукових досліджень автора, які опубліковані у фахових наукових виданнях України та інших країн, зокрема в журналах "Економіка України", "Фінанси України", "Регіональна економіка", "Економіка АПК", "Вісник Національної академії наук", "Вісник аграрної науки", "Харчова і переробна промисловість", тематичних періодичних виданнях Ради по вивченню продуктивних сил України НАН України, Інституту аграрної економіки Української академії аграрних наук, Інституту регіональних досліджень НАН України, Київського університету імені Тараса Шевченка, Волинського державного університету ім.Л.Українки, Прикарпатського державного університету ім.В.Стефаника, Буковинського фінансово-економічного інституту, Українського фінансово-економічного інституту (м.Ірпінь), Херсонського державного аграрного університету та ін. Автор висловлює щиру вдячність співробітникам інституту регіональних досліджень НАН України м.Львова науковцям та викладачам наукових установ і вищих учбових закладів, з якими йому довелося спілкуватися з проблематики цього дослідження.

Література

1.Данилишин Б.М., Боженар В.Я., Лисенький А.С. Сільське господарство України: сучасний стан та перспективи розвитку.Київ,РВПС НАН України,1998.-32с. 2.Дейнеко Л.В. Тенденції розвитку харчової промисловості//Харчова і переробна промисловість .-1996.-№12 35с. 3.Долішній М.І. ,Козо різ М. Головні напрями стратегії виходу економіки з кризи //Економіка України-1995.-№8. 4.Лукінов І.І. Економічні трансформації (наприкінці 20ст.)К.ІЕ.НАН України, АТ Книга,1997р.-455с.